

УДК 373.5.091

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/68-2-37>

Галина СЕРДЮК,

orcid.org/0000-0003-2660-5553

заступник директора

Комунального закладу «Чернігівський обласний науковий ліцей»

Чернігівської обласної ради,

аспірантка

Інституту професійної освіти

Національної академії педагогічних наук України

(Чернігів, Україна) serdyuk.galina@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ ЛІЦЕЮ

Автор розкриває актуальність цілеспрямованого розвитку дослідницької компетентності вчителів-словесників у системі науково-методичної роботи ліцею як закладу, що забезпечує здобуття профільної середньої освіти.

У матеріалі дослідження представлено аналіз дефініцій «умови», «педагогічні умови». Автор пропонує власне визначення поняття «педагогічні умови» в контексті досліджуваної теми. З'ясовано сутність педагогічних умов розвитку дослідницької компетентності вчителів української мови і літератури в системі науково-методичної роботи ліцею. Визначено комплекс педагогічних умов, за яких відбувається процес розвитку досліджуваної компетентності вчителя-філолога.

Методологія дослідження передбачає застосування таких теоретичних методів: аналіз психолого-педагогічних джерел із проблеми розвитку дослідницької компетентності вчителів-словесників, систематизація, узагальнення дефініцій «педагогічні умови», їх синтез та порівняння, конкретизація педагогічних умов розвитку досліджуваного феномена.

Мета статті – ретельно проаналізувати сучасні підходи до визначення педагогічних умов, класифікувати визначення поняття «педагогічні умови» в науково-педагогічній літературі, здійснити теоретичне обґрунтування сутності педагогічних умов розвитку дослідницької компетентності вчителів української мови і літератури в системі науково-методичної роботи ліцею, що потребуватимуть наукового обґрунтування та експериментальної перевірки. Оскільки поняття «педагогічні умови» в термінологічному апараті статті займає чільне місце, то було проведено процес відбору та узагальнення його якісних характеристик. У підсумку аналізу було розроблено комплекс з дванадцяти педагогічних умов відповідно до кожного компонента досліджуваної компетентності (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, креативно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний). Визначені педагогічні умови дозволять забезпечити безперервний професійний розвиток учителів-філологів. Подальшого вивчення потребує питання експертної оцінки педагогічних умов відповідно до їх значущості та розробка методики впровадження відібраних педагогічних умов у систему науково-методичної роботи ліцею.

Ключові слова: педагогічні умови, дослідницька компетентність, учитель української мови і літератури, науково-методична система.

Halyna SERDIUK,

orcid.org/0000-0003-2660-5553

Head's assistant

Communal Facility "Chernihiv Regional Scientific Lyceum"

Chernihiv Regional Council,

Postgraduate Student

Institute of Vocational Education of the National Academy

of Educational Sciences of Ukraine

(Chernihiv, Ukraine) serdyuk.galina@gmail.com

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF THE DEVELOPMENT OF RESEARCH COMPETENCE OF TEACHERS OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE IN LYCEUM

The author reveals the relevance of purposeful development of the research competence of teachers-lexicographers in the system of scientific and methodical work of the lyceum as an institution that ensures the acquisition of specialized secondary education.

The research material presents the analysis of the definitions "conditions", "pedagogical conditions". The author offers his own definition of the concept of "pedagogical conditions" in the context of the researched topic. The essence of pedagogical conditions of the development of research competence of teachers of the Ukrainian language and literature of the lyceum in the system of scientific and methodological work of the lyceum has been clarified. A set of pedagogical conditions under which the process of development of the studied competence of the philology teacher takes place is determined.

The research methodology involves the use of the following theoretical methods: analysis of psychological and pedagogical sources on the problem of the development of research competence of teachers-lexicographers, systematization, generalization of the definitions of "pedagogical conditions", their synthesis and comparison, specification of the pedagogical conditions for the development of the studied phenomenon.

The purpose of the article is to carefully analyze modern approaches to the definition of pedagogical conditions, to classify the definition of the concept of "pedagogical conditions" in the scientific and pedagogical literature, to carry out a theoretical substantiation of the essence of the pedagogical conditions of the development of the research competence of teachers of the Ukrainian language and literature in the system of scientific and methodological work of the lyceum, which will require a scientific justification and experimental verification. Since the concept of "pedagogical conditions" occupies a prominent place in the terminological apparatus of the article, the process of selection and generalization of its qualitative characteristics was carried out. As a result of the analysis, a complex of twelve pedagogical conditions was developed in accordance with each component of the studied competence (value-motivational, cognitive, creative-active, reflective-evaluative). The specified pedagogical conditions will allow to ensure continuous professional development of philology teachers. The issue of expert assessment of pedagogical conditions according to their significance and the development of the methodology for introducing selected pedagogical conditions into the system of scientific and methodological work of the lyceum require further study.

Key words: pedagogical conditions, research competence, Ukrainian language and literature teacher, scientific and methodological system.

Постановка проблеми. На етапі переходу до старшої профільної школи актуалізується проблема розвитку дослідницької компетентності вчителя української мови і літератури. Це потребує нових підходів щодо принципів, змісту, методів, форм та технологій організації освітньої діяльності. Ідеться про спроможність педагогів забезпечувати науковий характер освіти відповідно до засад державної політики у сфері освіти та принципів педагогічної діяльності. Аналізуючи загальнодидактичні принципи, на яких ґрунтується мовна освіта, виокремимо принцип науковості. Специфіка профільного навчання в старшій школі обумовлена потребою поглиблювати не тільки мовну компетентність учнів, але й формувати в них науковий світогляд. «Розглядаємо процес навчання як дослідництво. Використання технологій дослідно-орієнтованого навчання сприяє розвитку наукового світогляду учнів, дослідницьких навичок» (Сердюк, 2023b: 211). Щоб реалізувати творчий потенціал учнів, ефективно застосовувати дослідницькі технології в професійній діяльності, учителю потрібно володіти дослідницькою компетентністю, яку розуміємо як «інтегративно-професійну властивість особистості, що синтезує особистісно-рефлексивні якості, сприятливі для реалізації вчителя-філолога в дослідницькій діяльності; систему цінностей та мотивацію здійснювати науковий пошук у галузі філології, методики, педагогіки; знання, уміння, навички, що забезпечують ефективну дослідницьку діяльність; готовність до саморозвитку на основі усві-

домлення значущості дослідництва в мовно-літературній галузі знань ...» (Сердюк, 2023a: 31).

Аналіз досліджень. Компетентнісний підхід в освіті дозволяє розглядати дослідницьку компетентність як ключову складову професіоналізму вчителя. Синтез освітнього процесу й дослідницької роботи в старшій профільній школі передбачає оволодіння дослідницькою компетентністю.

Проблема педагогічних умов фахової діяльності вчителів української мови і літератури розглядалася з різних аспектів, а саме: розвиток професійної компетентності у вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти (Ю. Картава), у студентів-філологів у системі вищої освіти (В. Коваль), підготовка вчителів до розвитку творчого потенціалу учнів у післядипломній освіті (О. Криволап), готовність майбутніх учителів-словесників до використання засобів медіаосвіти (М. Ячменик), виховання мовної особистості учнів середньої школи (М. Пентлюк). Велика увага приділяється проблемі педагогічних умов розвитку творчого потенціалу вчителів-філологів (Р. Антонова, С. Сиваш), розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи (О. Білоножко, Т. Сорочан). Заслужують на увагу наукові розвідки О. Земки, оскільки стосуються проблеми формування дослідницьких умінь у студентів-філологів. У контексті нової парадигми освіти розглядається дослідницька компетентність вчителя нової української школи в дослідженнях Л. Карпової. Методологічні засади поняття «педагогічні умови»

обґрунтовано в наукових розвідках А. Литвина, О. Мацейко. Здебільшого аналіз педагогічних умов здійснювався в контексті професійного розвитку педагогів (О. Сагач) та формування індивідуальної освітньої траєкторії на етапі підготовки фахівців (Х. Шапаренко). Ми привертаємо увагу до закладів, що забезпечують профільну середню освіту. Зазначимо, що в мережі ліцеїв з'являються заклади, що надають спеціалізовану освіту наукового спрямування та сприяють формуванню дослідницької компетентності учнів старшої профільної школи (С. Бабійчук, І. Волощук, М. Гальченко, В. Дрижак, С. Єрмак, В. Мадзігон).

Мета статті – узагальнити підходи до визначення поняття «педагогічні умови» та обґрунтувати авторське розуміння терміну. Незважаючи на ґрунтовність названих досліджень, проблема визначення педагогічних умов розвитку дослідницької компетентності вчителів-філологів ліцею висвітлена недостатньо. Теоретичний аналіз та практичне вирішення окресленої проблеми зумовлено суперечністю між потребою системи освіти у творчих учителях, які володіють дослідницькою компетентністю, і недостатнім рівнем розробленості системи науково-методичної роботи з педагогами в ліцеї з метою розвитку досліджуваної компетентності. Для впровадження експериментальної системи розвитку дослідницької компетентності учителів-філологів у ліцеї необхідно визначити сутність педагогічних умов, за яких можна прогнозувати розвиток досліджуваного феномена.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ключове поняття допомагає розкрити сутність досліджуваної проблеми. Проаналізуємо лексичне значення загальнонаукового поняття «умова» та визначимо педагогічний аспект його змісту. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» умова – це «взаємна усна чи письмова домовленість про що-небудь; вимога, пропозиція, що висуваються однією зі сторін, які домовляються про що-небудь, а також при укладанні угоди, договору; взаємні зобов'язання сторін, що домовляються» (Бусел, 2005: 1506). Звертаємо увагу на міжкультурну взаємодію всіх учасників діяльності, що можлива за домовленістю. Ключові слова, що розкривають зміст поняття визначаємо лексичним рядом: домовленість, угода, договір, вимога, пропозиція, правила, сукупність даних, умовляння. У Словнику базових понять з курсу «Педагогіка» поняття «умова» визначається як «обставина, при якій що-небудь відбувається» (Антонова, 2014: 91). Наведені визначення є спорідненими. Під поняттям «умова», як правило, розуміють необхідні обставини, що спри-

яють чомусь; обставини, особливості реальної дійсності, при яких здійснюються зміни. У психології такі обставини визначено як «сукупність явищ зовнішнього та внутрішнього середовища, що ймовірно впливає на розвиток конкретного психічного явища; до того ж це явище опосередковується активністю особистості, групою людей» (Семенова, 2006: 193). Умови сприяють створенню середовища, у якому виникають, існують та розвиваються предмети об'єктивної реальності. У контексті проблеми, яку вивчаємо, нам важливі доповнення до змісту поняття, що стосуються розвитку учасників освітнього процесу.

Умови педагогічні *Pedagogical conditions* – обставини, за яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей (Семенова, 2006). Розглядаючи педагогічну умову як обставину, що «створюється комплексом системних науково-методичних заходів», М. Кабиш указує, що це «забезпечує ефективне зростання якості педагогічної діяльності ...» (Кабиш, 2022: 69). І. Буцик визначає педагогічні умови «як спеціально створені обставини в педагогічному процесі, що зумовлені цілеспрямованим та організованим впливом на особистість певних чинників» (Буцик, 2021). А. Каленський, О. Прохорчук тлумачать поняття як обставини, «які сприяють виникненню наперед заданих психологічних новоутворень в особи, яка навчається» (Каленський, Прохорчук О., 2017). На думку О. Гилярської, це обставини, що сприяють формуванню готовності майбутнього педагога до професійної діяльності, та комплекс методів і прийомів навчально-виховного процесу, які забезпечують формування цієї готовності (Гилярська, 2020). На особливу увагу заслуговують наукові розвідки, що стосуються професійної діяльності вчителів-філологів. Вивчаючи проблему формування дослідницьких умінь, О. Земка виокремлює обставини, які сприяють цьому процесу (Земка, 2014). Л. Базиль визначає педагогічні умови «як обставини, що сприяють виявленню педагогічних закономірностей, підвищенню ефективності формування знань, гуманістичних ціннісних орієнтацій і філологічних умінь» (Базиль, 2010: 63). Вивчаючи проблему розвитку творчого потенціалу вчителів-словесників, С. Сиваш вводить поняття «чинників», які впливають на результативність педагогічного процесу (Сиваш, 2020).

Водночас Н. Тітаренко тлумачить суть досліджуваного поняття як «комплекс взаємопов'язаних заходів, методів, ситуацій, за яких відбувається

повноцінний педагогічний процес» (Титаренко, 2015). О. Пташенчук, Н. Чайченко також вважають умови сукупністю «цілеспрямовано сконструйованих та об'єктивно складених заходів» (Чайченко, Пташенчук, 2016: 209). Л. О. Шестерикова розуміє педагогічні умови як «цілісний комплекс заходів, який враховує підтримку сприятливих умов для творчого самовираження ... та уможливує досягнення передбачених результатів завдяки розробленій моделі і методики» (Шестерикова, 2023: 116).

Досліджуючи проблему підготовки вчителів-філологів, В. О. Коваль теж розглядає педагогічні умови як комплекс заходів для формування професійної компетентності та «реалізації організаційно-методичної системи фахового становлення компетентності майбутнього вчителя-філолога» (Коваль, 2021: 168). На наш погляд, інтегроване тлумачення пропонує В. А. Ковальчук, визначаючи педагогічні умови як «фактори, обставини, стани, що визначаються й усвідомлюються учасниками педагогічної взаємодії» (Ковальчук, 2016: 118). Як зазначає В. Хриков, «педагогічні умови – це обставини, які обумовлюють певний напрямок розвитку педагогічного процесу» та «сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів,

прийомів, засобів педагогічної діяльності» (Хриков, 2022: 6). Про «організацію зовнішніх та внутрішніх впливів, зокрема відбір, конструювання та застосування елементів змісту, методів і прийомів, а також організаційних форм навчання» вказує Ю.М. Рябова (Рябова, 2017). Завдяки педагогічним умовам реалізуються компоненти технології. Вивчаючи методологічні засади поняття «педагогічні умови», А. Литвин має на увазі комплекс чинників, що впливають на зовнішні та внутрішні обставини навчально-виховного процесу й особистісні параметри учасників (Литвин, 2018).

Таким чином, сутнісні характеристики досліджуваної дефініції дозволяють нам стверджувати, що в науково-педагогічних дослідженнях педагогічні умови – це така організація освітньої діяльності, що детермінує ефективність професійної діяльності вчителя. Педагогічні умови забезпечують цілісність науково-методичної системи ліцею відповідно до нової парадигми профільної освіти. Впливають на змістовий і процесуальний аспекти науково-методичної роботи з учителями-словесниками. Отже, провівши теоретичний аналіз наукового поняття «педагогічні умови», ми виявили відсутність фундаментальних досліджень щодо педагогічних умов розвитку дослідницької ком-

Рис. 1. Педагогічні умови розвитку дослідницької компетентності учителя української мови і літератури ліцею

петентності вчителів української мови і літератури в системі науково-методичної роботи ліцею. Педагогічні умови розвитку дослідницької компетентності вчителя української мови і літератури ліцею презентуємо на рис. 1.

Ми розглядаємо педагогічні умови розвитку дослідницької компетентності вчителів української мови і літератури відповідно до кожного компонента досліджуваної компетентності (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, креативно-діяльнісний, рефлексивно-оцінний). Відповідно пропонуємо для експертної оцінки дванадцять педагогічних умов, що сприяють розвитку дослідницької компетентності вчителя-філолога в системі науково-методичної роботи ліцею. Реалізація визначених педагогічних умов сприятиме забезпеченню науково-методичного супроводу розвитку дослідницької компетентності вчителів-філологів. Відповідно до логіки наших міркувань ефективність розвитку дослідницької компетентності вчителів української мови і літератури в системі науково-методичної роботи ліцею визначають обставини, пов'язані із ціннісними орієнтирами вчителя, мотивацією займатися дослідницькою діяльністю; змістовим компонентом, що передбачає зміцнення знань з методології наукового дослідження, форм, методів, засобів упровадження дослідництва; здатністю до контролю, оцінки та глибокого аналізу дослідницької діяльності. Розвиток дослідницької компетентності забезпечується комплексом педагогічних умов.

На нашу думку, дві умови універсальні, а саме: створення в ліцеї дослідно-орієнтованого освіт-

нього середовища; системно-послідовний розвиток дослідницької компетентності вчителів-словесників: від формування ціннісного ставлення та позитивної внутрішньої мотивації до здійснення дослідницької діяльності, її рефлексії й коригування. Педагогічні умови відображають можливості освітнього середовища, визначаються внутрішнім впливом та зовнішніми обставинами, що потребують обґрунтування.

Висновки. На основі результатів дефінітивного аналізу й експлікації та враховуючи специфіку науково-дослідницької діяльності педагога-філолога ліцею, педагогічні умови розвитку дослідницької компетентності вчителя української мови і літератури розглядаємо як спеціально створені обставини в системі науково-методичної роботи ліцею, що, уможливаючи функціонування дослідно-орієнтованого освітнього середовища, забезпечують реалізацію здатності здійснювати дослідницьку діяльність, а також цілеспрямований творчий і професійний саморозвиток. Це визначення є узагальнювальним, указує на функціональне призначення педагогічних умов. Дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми розвитку дослідницької компетентності вчителів-філологів. Перспективу подальших наукових розвідок пов'язуємо з обґрунтуванням найвагоміших педагогічних умов відповідно до кожного компонента дослідницької компетентності та розкриття особливостей процесу реалізації визначених умов за допомогою моделі розвитку дослідницької компетентності вчителів-філологів у системі науково-методичної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базиль Л. О. Педагогічні умови формування літературної компетентності майбутніх учителів-філологів. Педагогічна майстерність як система професійно-мистецьких компетентностей. Глухів. 2010. С. 62–65.
2. Буцик І. М. Методична система розвитку дослідницької компетентності майбутніх фахівців з агроінженерії у процесі вивчення сільськогосподарських дисциплін : автореф. дис. ... докт. п. н. : 13.00.02. Київ : Національний університет біоресурсів і природокористування України. 2021. С. 48. <https://doi.org/10.15330/esu.15.73-80>
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Гилярська О. Педагогічні умови формування професійно орієнтованої риторичної компетентності майбутніх учителів у педагогічних коледжах. Нові технології навчання. 2020. № 94. С. 88–95.
5. Земка О. Педагогічні умови формування дослідницьких умінь у студентів-філологів. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2014. № 10. Ч. 2. С. 146–155.
6. Кабиш М. Ю. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки». 2022. № 4. С. 69–78. <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2022-4-69-78>
7. Каленський А., Прохорчук О. Вісник Черкаського університету. 2017. № 3. С. 48–55.
8. Коваль В. О. Підготовка майбутніх учителів української мови та літератури до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу в закладах вищої освіти : монографія. МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві. 2021. 449 с.
9. Ковальчук В. А. Професійна підготовка майбутніх учителів до роботи в умовах варіативності освітньо-виховних систем: теорія, методика, практика: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Я. Франка. 2016. 442 с.
10. Литвин А. В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови»: практ. посібник. Львів: ЛДУБЖД, 2018. 88 с.
11. Рябова Ю. М. Педагогічні умови як складова підготовки до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі. Наукові праці. Педагогіка. Миколаїв. 2017. Вип. 291. Т. 303. С. 38–41. <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2017/303-291-6.pdf>

12. Сердюк Г. А. Аналіз основних дефініцій дослідження розвитку дослідницької компетентності вчителів української мови та літератури. *Professional Pedagogics*. 2023. 1 (26). С. 31–40. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2023.26.31-40>
13. Сердюк Г. А. Розвиток дослідницької компетентності вчителів української мови і літератури в умовах воєнного стану. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2023. Вип. 91. С. 211–216. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2023.91.44>
14. Сиваш С. Розвиток творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти : дис. ... канд. п. н. : 13.00.04. Запоріжжя. Класичний приватний університет. 2020. 298 с.
15. : вид. 2-ге, доп. і перероб. / Укладач О. С. Антонова. Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2014. 100 с.
16. Словник-довідник з професійної педагогіки / ред.-упоряд. А.В. Семенова. Одеса : Пальміра, 2006. 221 с.
17. Тітаренко Н. Ю. Педагогічні умови формування дослідницької компетентності студентів. *Вища освіта України : Теоретичний та науково-методичний часопис*. 3. Додаток 1.: Інтеграція вищої освіти і науки. Київ. 2015. С. 243–247.
18. Хриков Є. М. Педагогічні умови в структурі наукового знання. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки»*. 2022. Вип. 4. С. 5–10. <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2022-4-5-10>
19. Чайченко Н. Н., Пташенчук О. О. Педагогічні умови формування дослідницької компетентності майбутніх учителів біології. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2016. IV (46). С. 25–29.
20. Шестерикова Л.О. Педагогічні умови розвитку підприємницької компетентності майбутніх художників-виконавців у фахових коледжах. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 62, т. 2. С. 113–117. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/62.2.21>

REFERENCES

1. Bazyl L. O. Pedagogical conditions for the formation of literary competence of future philology teachers. *Pedahohichna maisternist yak systema profesiino-mystetskykh kompetentnosti*. Hlukhiv. 2010. S. 62–65.
2. Butsyk I. M. Metodichna systema rozvytku doslidnytskoi kompetentnosti maibutnykh fakhivtsiv z ahroinzhenerii u protsesi vyvchennia silskohospodarskykh dystsyplin [A methodical system for the development of research competence of future specialists in agricultural engineering in the process of studying agricultural disciplines]: avtoref. dys. ... dokt. p. n.: 13.00.02. Kyiv : Natsionalnyi universytet bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. 2021. S. 48. <https://doi.org/10.15330/esu.15.73-80> [in Ukrainian].
3. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] / Uklad. i holov. red. V.T. Busel. K.; Irpin : VTF «Perun», 2005. 1728 s. [in Ukrainian].
4. Hyliarska O. Pedagogical conditions for the formation of professionally oriented rhetorical competence of future teachers in pedagogical colleges. *Novi tekhnologii navchannia*. 2020. № 94. S. 88–95. [in Ukrainian].
5. Zemka O. Pedagogical conditions for the formation of research skills in philology students. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia*. 2014. № 10. Ch. 2. S. 146–155. [in Ukrainian].
6. Kabysh M. Yu. Pedagogical conditions for the development of pedagogical skills of teachers of general education disciplines. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Seriya «Pedagogichni nauky»*. 2022. № 4. S. 69–78. <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2022-4-69-78> [in Ukrainian].
7. Kalenskyi A., Prokhorchuk O. Pedagogical conditions for the formation of research competence of future bachelors of social pedagogy. *Visnyk Cherkaskoho universytetu*. 2017. № 3. S. 48–55. [in Ukrainian].
8. Koval V. O. Pidhotovka maibutnykh uchyteliv ukrainskoi movy ta literatury do profesiinoi diialnosti na zasadakh kompetentnisnoho pidkhodu v zakladakh vyshchoi osvity [Preparation of future teachers of the Ukrainian language and literature for professional activity based on the competence approach in higher education institutions]: monohrafiia. *MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny*. Uman : Vizavi. 2021. 449 s. [in Ukrainian].
9. Kovalchuk V. A. Profesiina pidhotovka maibutnykh uchyteliv do roboty v umovakh variatyvnosti osvitno-vykhovnykh system: teoriia, metodyka, praktyka: monohrafiia [Professional training of future teachers to work in conditions of variability of educational systems: theory, methodology, practice: monograph.]. *Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU imeni I. Ya. Franka*. 2016. 442 s. [in Ukrainian].
10. Lytvyn A. V. Metodolohichni zasady poniattia «pedagogichni umovy» [Methodological principles of the concept of "pedagogical conditions"]: prakt. posibnyk. Lviv : LDUBZhd, 2018. 88 s. [in Ukrainian].
11. Riabova Yu. M. Pedagogical conditions as a component of preparation for professional activity in a multinational environment. *Naukovi pratsi. Pedagogika. Mykolaiv*. 2017. Vyp. 291. T. 303. S. 38–41. [in Ukrainian].
12. Serdiuk H. A. Analiz osnovnykh defynitsii doslidzhennia rozvytku doslidnytskoi kompetentnosti vchyteliv ukrainskoi movy ta literatury [The analysis of the basic research definitions of the development teachers' research competence language and literature]. *Professional Pedagogics*. 2023. 1 (26). S. 31–40. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2023.26.31-40> [in Ukrainian].

13. Serdiuk H. A. Rozvytok doslidnytskoi kompetentnosti vchyteliv ukrainskoi movy i literatury v umovakh voiennoho stanu [Development of research competence of teachers of Ukrainian language and literature in the conditions of martial law]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*. 2023. Vyp. 91. S. 211–216. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2023.91.44> [in Ukrainian].
14. Syvash S. Rozvytok tvorchoho potentsialu vchyteliv ukrainskoi movy i literatury v systemi pislidyplomnoi osvity [Development of creative potential of teachers of Ukrainian language and literature in the postgraduate education system] : dys. ... kand. p. n. : 13.00.04. Zaporizhzhia. Klasychnyi pryvatnyi universytet. 2020. 298 s. [in Ukrainian].
15. Slovnyk bazovykh poniat z kursu «Pedahohika»: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv [Dictionary of basic concepts from the course "Pedagogy": a study guide for students of higher educational institutions] : vyd. 2-he, dop. i pererob. / Ukladach O. Ye. Antonova. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU imeni Ivana Franka, 2014. 100 s. [in Ukrainian].
16. Slovnyk-dovidnyk z profesiinoi pedahohiky [Dictionary-handbook on professional pedagogy] / red.-uporiad. A.V. Semenova. Odesa : Palmira, 2006. 221 s. [in Ukrainian].
17. Titarenko N. Yu. Pedahohichni umovy formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti studentiv [Pedagogical conditions for the formation of students' research competence]. *Vyshcha osvita Ukrainy : Teoretychni ta nauково-metodychni chasopys*. 3. Dodatok 1.: Intehratsiia vyshchoi osvity i nauky. Kyiv. 2015. S. 243–247. [in Ukrainian].
18. Khrykov Ye. M. Pedahohichni umovy v strukturi naukovoho znannia [Pedagogical conditions in the structure of scientific knowledge]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Serii : «Pedahohichni nauky»*. 2022. Vyp. 4. S. 5–10. <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2022-4-5-10> [in Ukrainian].
19. Chaichenko N. N., Ptashenchuk O. O. Pedahohichni umovy formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv biolohii [Pedagogical conditions for the formation of research competence of future biology teachers]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2016. IV (46). S. 25–29. [in Ukrainian].
20. Shesterykova L.O. Pedahohichni umovy rozvytku pidpriemnytskoi kompetentnosti maibutnikh khudozhnykiv-vykonavtsiv u fakhovykh koledzhakh [Pedagogical conditions for the development of entrepreneurial competence of future performing artists in vocational colleges]. *Innovatsiina pedahohika*. 2023. Vyp. 62, t. 2. S. 113–117. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/62.2.21> [in Ukrainian].